

- Hausenblas K., 1987, Situace stylistiky, její koncepce a aktuální úkoly, "Slavica Pragensia" XXXVI, 9-18.
- Hausenblas K., 1988, Interpretace textu a její druhy v současné komunikaci, "Slavica Pragensia" XXXII, 13-24.
- Hausenblas K., 1992, Jak pracoval J. Mukařovský s pojmem sloh (styl)? "Česká literatura", 40, 216-228.
- Havránek B., 1932, Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. - Spisovná čeština a jazyková kultura, Praha, Melantrich.
- Macurová A., 1993, Jazyk, styl, smysl, text - a stylistika, "Slovo a slovesnost", 54, 279-285.
- Mathesius V., 1966, Řeč a sloh, Praha, Čs. spisovatel.

BOHUSLAV HOFFMANN

Odborný asistent Katedry české literatury a literární vědy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Hlavními předměty jeho zájmu jsou česká literatura 20. století a didaktika literatury. Je autorem monografie *Vladimír Neff* (Praha 1982), komentované antologie *České drama a divadlo ve druhé polovině 20. století* (Praha 1992), řady skript, učebnic a studií z uvedených oborů.

Text jako síť- styl jako hra

Styl je v českých zemích doby postmoderní fenoménem disparátním a rozkolísaným stejně jako fenomény jiné. Celá česká společnost se ocitla v posledních letech v situaci radikální dekonstrukce (by jsou někteří spíše toho mínění, že by mělo jít o novou fázi re-konstrukce, o fázi návratu, navázání kontinuity s tím, co tu bylo). Diskurz probíhající na soudobé české intelektuální scéně vykazuje rysy jisté polarizace spíše než plurality. Nelze tu přehlédnout i určité momenty polarizace generační. Generace střední, k níž patřím, vyžrávala zejména v průběhu šedesátých let, kdy přejímala impulzy těch, kteří - v období jistého uvolnění - rozvíjeli principy pražské školy strukturalistické a české funkční stylistiky. Základy jejich pohledu na problematiku textu (mám te na mysli zejména text umělecký) a stylu tvořily (pokud jde o stěžejní knihy domácí provenience) především: starší práce J. Mukařovského (*Kapitoly z české poetiky, Studie z estetiky*), sborník studií uspořádaný k jeho 75. narozeninám *Struktura a smysl literárního díla*, Vodičkova *Struktura vývoje*, Doleželova kniha *O stylu moderní české prózy*, Hausenblasova *Výstavba jazykových projevů a styl...*

V letech následujících, kdy se tradiční stylistika dostávala do silového pole teorie komunikace, teorie textu či recepční estetiky, docházelo zvláště u mladších bada-

telů (přímých žáků Mukařovského, např. M. Červenky a M. Jankoviče) k postupnému uvolňování “ze sugestivního působení dobových scientistických proudů, z utopické snahy o konstruování strojků na exaktní analýzu” (M. Červenka, *Významová výstavba literárního díla*, Praha 1992, s. 146). Stěžejním projevem tohoto procesu “uvolňování” je Jankovičovo pojetí “díla jako dění smyslu”. Z odkazu Mukařovského je v tomto období vyzdvihována v první řadě stat’ z r. 1943 *Záměrnost a nezáměrnost v umění*.

Tento proces probíhající v opozici k estetice teorie odrazu měl svou paralelu v procesu proměny ideologie v imagologii. Ten měl podle M. Kundery (*Nesmrtelnost*) platnost “obecnou a planetární”, netýkal se tedy jen regionu středoevropského. “Imagologie dobyla v posledních desetiletích historického vítězství nad ideologií... Imagologie je silnější než skutečnost.”, píše v uvedeném románu M. Kundera. Skutečnost imagologická je ovšem realitou “zeznakovělou”, sémiotickou, palimpsestovou, intertextovou, interznakovou... Objektivní skutečnost je tu překryta verbálními, ale čím dál tím více i nonverbálními znaky. (Tento fakt je možno si dobře uvědomit na výstavách J. Koláře, na jeho objektech polepených fragmenty potíštěného papíru.) Proto může R. Barthes právem považovat literaturu za “komplexní graf stop jisté praxe: praxe psaní” a text za “tkanivo označujících, která konstituují dílo” (R. Barthes, *Lekce*, in: *Chvála moudrosti*, Bratislava 1994, s. 81-99.)

Praxe psaní je bezpochyby u různých autorů různých literárních škol různá, a proto i ono “tkanivo označujících” je přirozeně značně rozrůzněné (srov. např. texty dadaistické, vykazující graf stop naprosto nahodilých, nebo automatické texty surrealistické, třeba s texty spoutanými pravidly normativních poetik).

Doba, v níž uvažujeme dnes o podstatě stylu, je dobou postmoderní. Autoři v ní píšící jsou, jak explicitně uvedl ve svém románu *Francouzova milenka* J. Fowles, současníky Alaina Robbe-Grilleta a Rolanda Barthesa. To, co píšící, je možná jejich “vlastní transponovaný životopis”, “možná, že je to jen hra”. Hra na literaturu a s literaturou. Všechno je jen volná, svobodná hra fantazie, která vytváří svébytný fiktivní svět. Na stejné bázi jako autor je i čtenář. “Jsme všichni na útěku před skutečnou realitou. To je základní definice homo sapiens... Svět je organismus, nikoli stroj... Naplánovaný svět... je mrtvý svět. Teprve když se nám postavy a události vymknou z ruky, začínají žít.”

Čtenář si tedy také vytváří “svůj zromantizovaný životopis” (J. Fowles). A k tomu mu impulzy dávají i literární texty. A nejsou-li k takovému přečtení autory uzpůsobeny, upraví si je při četbě čtenář sám. “Přestylyzuje” si je k své vnitřní potřebě. Můžeme mu to zazlívát? Můžeme mu bránit v tom, aby se svobodně,

a třeba jen tak volně a nezávazně toulal ve struktuře textu? Vždy text nebyl dozajista napsán proto, aby se stal zadaným úkolem k interpretaci, k hledání jeho jednotícího významového principu. Text je bezpochyby možno chápat spíše jako výzvu k jeho “extatickému vidění”, k “uchopení ... jeho intencionálního výsledku, uprostřed jeho extatické exploze”, jež sice může mít podobu “racionálního zření” (Z. Mathauser, *Co vidíme uměleckými texty?*, Tvar 1995, č. 3, s. 6), ale postižení jeho významu a smyslu “ovšem nemusí mít racionální povahu a být explicitně formulovatelné” (M. Červenka, c.d., s. 142).

Barthesova “definice” textu jako tkaniva označujících zdá se mi být velmi přiléhavou stylovou charakteristikou a vybavuje mi vzpomínku na výstavu několika holandských umělců v gotické síni radnice v Middelburgu. Síň s překrásnou gotickou síovou klenbou byla “protkána” uměleckými sítěmi, jimiž se návštěvník proplétal jako bludištěm, zažíval při tom nejen intenzivní pocit krásna, ale i propojenosti svého postmoderního věku s dobou středověkou, a uvědomoval si archetypální význam umění pro člověka při jeho bloudění labyrintem života a světa.

Zdá se mi, že obraz sítě se dobře hodí k představě organizované a zároveň velmi uvolněné struktury textu. Evokuje svět hry; ne ovšem hry zcela libovolné, hry zcela bez pravidel a ve zcela volném prostoru. Sí totiž vymezuje, odděluje, ohraničuje..., ale jen do jisté míry, nebo sí je průhledná, aktéři na sebe přes nebo skrz ni vidí, při některých hrách (např. při fotbale apod.) sí vůbec nebrání ve vzájemném kontaktu hráčů a plní vlastně funkci jakési herní pointy, které předchází neobyčejně variabilní tvořivá hra, již lze jen zčásti omezit pravidly.

Sí přirozeně evokuje i svět lovu. Sí v tomto případě nefunguje jako “zdroj” radostné, variabilní, svobodné hry, ale naopak jako nástroj nesvobody, omezování volnosti, uvěznění, chycení... Možnost úniku z prostoru zužovaného lovnou sítí nebývá velká. Taková sí velmi připomíná texty vytvořené podle pravidel normativních poetik. Jsou to lovné pasti i na čtenáře. Čtenář doby postmoderní je na ně silně alergický. Vyhýbá se jim nebo je “dekonstruuje”, paroduje, ironizuje - přestylizovává do podoby postmoderní. Text se stává prostorem k hře, v níž postmoderní člověk nalézá svou radost a vytváří stylový image své existence.

Tento obraz nemá své hlubinné podzemí ani svá nadzemská podlaží, v nichž by bylo možno hledat Podstatu, Smysl, Pravou podobu... Oznámil-li nám kdysi F. Nietzsche, že Bůh je mrtev, oznamuje nám doba postmoderní, že ze světa zmizel i Člověk. Existuje jen jeho permanentně měnlivý obraz. Člověk se zrcadlí “v očích jiných” (M. Kundera, *Nesmrtelnost*), ve fiktivních obrazech literárních textů... Dnes již jen málokdo věří v legitimnost velkých narativních forem. Stejně proble-

matické je ovšem se domnívat, že ztracenou či zpochybněnou celistvost člověka zachrání "autentické" biografické žánrové formy deníku, osobních listů, pamětí, vzpomínek..., nebo i ony podléhají všemocné síle sémiózy, tematizace, literární stylizace.

Tyto fiktivní, fragmentární, neucelené, často groteskně heterogenní obrazy je možno přirozeně analyzovat, popisovat... tak, abychom je v procesu interpretace "dotvořili" ve smyslu jakési jednotící koncepce stylové, významové, personalistické... Nemyslím si však, že by takové přístupy byly legitimní jak ve vztahu k daným textům, tak k době konce tohoto století. Takové, by dokonalé, brilantní, minuciózní stylové analýzy a popisy nejspíše postihne stejný osud, jako veliké koncepce vyprávěcí a interpretační, jimiž se vyznačovala (ba pyšnila) doba moderní. Z jejich trosek dnes vzlétá fénix postmoderny.

JANA HOFFMANNOVÁ

Pracovnice Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky v Praze (oddělení stylistiky a textové lingvistiky). Autorka monografie *Sémantické a pragmatické aspekty koherence textu* (Praha 1983), dále spoluautorka prací *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu* (České Budějovice 1987), *Mluvnice češtiny III* (Praha 1987), *Mluvená čeština v autentických textech* (Praha 1992), *Kapitoly o dialogu* (Praha 1994). Členka redakční rady "Stylistiky".

O dialogickou a intertextovou stylistiku

1. Celá má dosavadní práce v oblasti stylistiky a příbuzných oborů mě vede k chápání stylu - v návaznosti na práce mého učitele K. Hausenblase - jako **integračního** činitele; a to nejen pokud jde o integraci textu, jednotlivého komunikátu, o propojení jeho složek, užitých jazykových (ev. i neverbálních) prostředků ke společnému působení na příjemce, ale i pokud jde o integraci souboru lingvistických disciplín a suboborů. Při studiu prací z oblasti sociolingvistiky, psycholingvistiky, pragmatické lingvistiky, teorie verbální komunikace, textové lingvistiky, konverzační analýzy atd. se s pojmem **styl** téměř nikdy nesetkáváme (čestnou výjimku tu tvoří např. práce D. Tannenové, která soustavně operuje s konceptem "conversational style") a zjišťujeme, že stylové hodnoty naprosto nepatří k předmětům zájmu těchto oborů. S tím souvisí i silná dosavadní vazba stylistiky především na **psané** texty a jejich interpretaci; na okraji této orientace se někdy uskutečňují rozbor textů **mluvených**, ale takřka výhradně jen oficiálních **monologických** komunikátů, jako jsou oslavné řeči, projevy, přednášky. Komunikace **dialogická** se stává materiálem stylistických analýz až zprostředkovaně, v neautentické podo-